

САВО ПУЛИЋ
(Требиње)

КРАШКА ХИДРОНИМИЈА ЈУГОИСТОЧНЕ ХЕРЦЕГОВИНЕ

0. Уводне напомене

Крашки дио југоисточне Херцеговине изразито је безводан крај у лјетном периоду. Лјета су врела, дуга и бескишна, а земљиште водопропусно, па и оно мало падавина брзо испари или ишчезне у каменим шупљинама. У неколико старих општина уз херцеговачко-далматинско-црногорску тромеђу нема ниједан стални водоток, ниједан извор у сушном годишњем периоду, а неколико пишталина, капавица и снијежница могу задовољити само занемарљив дио потреба за водом. А ту се од давнина ипак живјело и гајило много стоке. Људи су се сналазили да на разне начине прибаве минималне количине воде одгонећи стоку и до пет сати хода до неког извора или водотока и догонећи и доносећи у мјешинама и бурилинама ту драгоцјену течност. У последње вријеме изграђени су многи водоопскрбни објекти, а и подручје је демографски и привредно девастирано, па се безводица не доживљава тако тегобно.

0.1. Овдје ће се представити хидронимија на подручју са седамдесетак насеља у Требињској шуми, Површи, Цивару и Зупцима. Иако са сјевера Шуму оивичује Требишњица, није било веће користи од ње јер је у лјетном периоду нестајала у понорима управо на уласку у ову општину. Још је тежа ситуација била у Површи, чије се брдско земљиште степенасто уздиже са шумске камените плохе. Мада у планинама које окружују зубачку висораван има више трагова живе воде, безводица је на Зупцима стварала највеће тешкоће, јер су највише удаљени од јачих извора. Цивар, јужни дио Требињског поља, имао је на неколико мјеста живе воде у јамама, а није много ни удаљен од сталног водотока Требишњице. За разлику од овог подручја, у сусједним Коријенићима доломитско земљиште обезбјеђује обиље воде, а и уски приморски појас Дубровачке жупе, Конавала и херцеговског залеђа има знатан број издашних врела.

0.2. Прича се да су Грци, од којих, по народном вјеровању, потичу многе старе грађевине (цркве, гробља, градине, локве), напустили овај крај управо због недостатка воде. Или, у сваком селу се може чути нешто конкретизована општа прича о претку који је из даљине на коњу догонио воду за Божић или неку каснојесењу славу. Кад је био на прилазу свом насељу, плъуснула је прва јесења киша па је он истоварио мјешине и из њих пролио воду. Међутим, киша је ускоро престала и, кад је дошао кући, није затекао нимало ухваћене кишнице. Домаћица је морала да у вину скува јело и умијеси чесницу, односно крсни хљеб.

Забилежено је предање како су Куђељице, потомци старих Куделиновића, огранка угледног властеоског братства Љубибратића, названи Укропинама кад се један њихов братственик, уморен жеђу, напио воде из кропионице у некој жупској цркви (Козић, 1212). Стога су баш њихови потомци солидарно штедјели воду у Малој густријени и начињали је тек за сеоску прислугу Петков дан (8. август).

0.3. На крају XX вијека, кад су економске и политичке прилике демографски опустошиле ово подручје, водоснабјевачка технологија је ипак унапредовала, а тиме и обезвриједила старе водене ресурсе, који су запуштени и заборављени. Седамдесетогодишњаци који су рођени и одрасли на селима па нису ни губили везу са њима кад су преселили у град, већином слабо познају хидрографију, а поготово хидронимију свог краја. Прије стотинак година регистрован је приличан број вода и њихових имена (Козић) за које не знају данашњи мјештани (нпр. *Сило* у Коњском, *Божјијаћа* у Поткрају, *Церић* у Орашју површком, *Роја убо* у Сливници, *Церовица* у Мионићима итд.). Послије окупације југозападног дијела овог подручја, које је касније припало Федерацији БиХ, на удару хрватске војске међу првима су биле цистерне, које су већином миниране. И то је један од битних разлога што нема повратка избјеглог становништва у свој завичај.

0.4. Без претензија на цјеловитост и исцрпност, приказаће се упамћена или забилежена имена водених ресурса, који се могу условно подијелити на природне и вјештачке, мада је прецизнија подјела тешко остварљива јер су и природне воде неком људском интервенцијом прилагођене за експлоатацију.

1.0. Природни ресурси воде

Одувијек се настојало да се максимално искористе природни ресурси воде. Међу њима је најзначајнија понорница Требишњица, а и веома слаби издаци живе воде и природна удубљења у камену, у којим се краће или дуже вријеме задржавала кишница, били су драгоцјени.

1.1. У кишном периоду, становницима шумских села уз лијеву обалу Требишњице била је доступна неограничена количина воде. Али, почетком сушног периода, њен водоток је нестајао у понорима испред Шуме. Међутим, у њеним дубљим вировима задржавале су се знатне количине воде, понекад и до позног лjeta. Због тога су те стајанице много значајније за водоснабдијевање него зимски ријечни ток. Прије неколико деценија, приликом изградње хидроелектрана, ријечно корито је бетонирано и претворено у стални водоток, па су и вирови нестали и заборављени. Познатији међу њима су били: *Лећевац*, *Кривац*, *Ђевице* и *Црејала* око села Биоча, *Црљевина* и *Крушевац* код Марић-Међина, *Радовина* наспрам Мионића, *Паланка* и *Параноса вир* у Старом Сланом, *Расова лука*, *Појов вирић*, *Петров слай*, *Крило* и *Сирагај* наспрам Ђедића. Шумњаци су добро познавали и низводне вирове у сусједном Лугу, гдје су такође напајали своју стоку: *Бјелило*, *Паџак*, *Имела*, *Појећак*, *Крћан*, *Жушићак*, *Лукавац*, *Синац* и *Прождрићак*.

И без увида у окружење наведених вирова, може се закључити да је већина набројаних имена помјерена са сусједних локалитета, као што су грађевине: *Паланка* (турско утврђење), *Петров слай* (воденичка брана) или мјеста радње: *Бјелило* и *Црејала*, затим микротопоними фитонимског поријекла: *Лећевац*, *Крушевац*, *Лукавац*, *Имела*, док би за хидрониме зоонимског поријекла теже било утврдити да ли се непосредно односе на вирове или посредно: *Црљевина*, *Паџак*, *Крћан*, *Жушићак*. Мањи је број имена вирова мотивисаних неком њиховом особином: *Кривац* (на оштром завијутку ријеке), *Појећак* (под пећином), *Прождрићак* (вјероватно мотивисан утапањем људи и стоке) или пак припадношћу: *Параноса вир* (по савременом роду), *Појов вирић*, *Радовина*. У именима *Расова лука* и *Сирагај* налазе се географски термини раширени у Шуми, са детерминатором у првом који указује на рачвастост земљишног облика, а сложеним и, вјероватно, сажетим деантропонимним одређењем у другом (*Сирајов гај* или сл.). Нејасна је и мотивација хидронима *Крило* и *Синац*, док су *Ђевице* митолошког поријекла: по стереотипном предању, на том мјесту је, у очајању, скочила у воду дјевојка чији су сватови изгинули у сусрету са другим сватовима (Козић, 1206).

1.2. На појединим мјестима, обично гдје из мора кречњачког стијења израња доломитско острвце, тзв. мркијента, јављају се слабашне „жице живе воде“, која и у сушном периоду кваси камење и гдје човјек може, за невољу, угасити жеђ. Мало их је из којих се могу добити знатније количине воде. А ниједна од тих капавица не ствара било какав водени ток, изузев у кишном периоду, кад из њих потеку бујице.

1.2.1. Ипак, неколико таквих дубинских жица искоришћено је за стварање значајнијих акумулација које никад не пресушују, нпр. *Љековиштица*, *Рева*, *Убли*, *Сјуденац* (в. 2.1.2). За неке од ових вода везана су предања са истим мотивом о њиховом проналаску. Пролазећи кроз Површ, св. Сава је био јако уморан и жедан. Одједном је неко из његове пратње угледао како из једне рупе излијеће птица мокрих крила. Ту су нашли неку пишталину, гдје су угасили жеђ. Светац је благословио то мјесто, а сељани ископали касније локву Љековиштицу (Козић, 1211). У Зачули, умјесто свеца, косовца мокрих крила угледао је Зачуљанин Реља Куртовић па је, по наивној народној етимологији, по њему локва названа *Ревом*.

1.2.2. Од поменутих дубинских жица знатно је издашнија пишталина *Цџрица* у истоименој пећини у Цареву пољу, на Зупцима. Хидроним је у вези са нестанком ријеке Сутјеске, чије давно пресасхло корито стално интригира машту локалног становништва. Прича се да је некаква царица, пошто су јој се ту утопила два сина, затворила извор костретним гуњевима и бивољим кожама. Седамнаест дана се земља тресла и из подземља чула тутњава, док напokon вода није избила у Конавлима, у ријечи Љутој (Козић, 1249). Покњижевљени лик хидронима *Суђјеска* настао је помјерањем имена кањона *Сѹћеска*, кроз који је пролазила митска ријека. Вјероватно је митског поријекла и хидроним *Божјијаћа*, некаква вода у зубачком селу Поткрају (Козић, 1249), за коју не знају данашњи мјештани.

У Вилиној пећини, у Турментима, вода стално капље у каменицу у облику наћава, звану *Пѣло*. Име је настало онимизацијом апелатива којим се означава камени суд за воду или уље, или појило уопште. Не односи ли се навод локве *Сѣило* у сусједном Коњском (Козић, 1237), за коју мјештани не знају, на овај хидроним?

1.2.4. По ободу Циварског, односно Петровог поља, како се у најновије вријеме назива, има велики број еставела, које у кишном периоду избацују воду па је затим гутају. Познатије су *Чичѣвци* испод села Чичева и *Лука* у истоименом селу. У југоисточном дијелу поља, четири таква извора-понора имала су значајну улогу у снабдијевању становништва водом: *Око* и *Збѡра* у Расовцу и *Вучѡница* и *Шумѣт* код Буговине. Они у кишном периоду избацују огромне количине воде, које за врло кратко вријеме дио поља званог *Мѡкрѡ* претворе у језеро дубоко око пет метара. Тако се у XV вијеку звало и насеље (Тошић, 38), вјероватно једно од данашњих села размјештених по ободу поља која се у то вријеме не помињу. Али, и у току сушног периода, у дубоким јамама ових извора има довољно воде, која се раније искоришћавала. Хидроним *Око* који се односи на дубоку окру-

глу јаму, настао је онимизацијом хидронимног апелатива, а *Збора* и *Шумей* су оноματοпејског поријекла. Девербатив *Шумей* изведен је на исти начин као и *йишйей*, па је погрешно и истоимени хидроним у Ријечи дубровачкој третирати романизмом. *Вучоница* је такође девербативног поријекла, мотивисана напорним извлачењем воде кроз невелики отвор испод једне стијене.

И у другим дијеловима овог подручја има доста еставела, али се оне обично називају именима мјеста на којим се налазе или су безимене јер немају значаја.

1.3.0. Недостатак живе воде одувијек је надомјештан кишницом. Најстарије акумулације оборица су плића или дубља природна удубљења у камену, која могу послје киша краће или дуже задржавати извјесне количине оборица и која су, до најновијег времена, служила за снабдијевање водом, већином стоке и чобана.

1.3.1. Плића удубљења се именују најчешће апелативом *каменица*, а оне значајније се посебно детерминишу: по припадности — *Ђевојачка каменица* и *Лајвова каменица* (Главска), *Алибегова каменица* (Орашје површко), *Кирициска каменица* (на Кирициском путу, код Биограда); по мјесту — *Каменица на Котлу* (Сливница), *Каменица на Дабову камену* (Зачула), *Каменица у Тврђој главици* (Мрњићи); по особини — *Погане каменице* (Биоград), *Рџс-/Рџз-каменица* (у *Рџс-/Рџз-дџлу*, код Зачуле).

Општи хидроним се понекад помјера и на околно земљиште: *Каменице*, вртаче у Мрњићима и Сливници, *Каменица*, вртача у Орашју површком.

1.3.2. На веће каменице метонимијски је по функцији пренесен назив артифицијелног дрвеног предмета — *корийџо*, које се у крашкој хидронимији посебно детерминише: *Покривенџо корийџо* (каменица наткривена гредом, Сливница и Љекова), *Рџинџо корийџо* (у Рупном долу код Бобовишта), *Брестџово корийџо* (Дужи), *Дџџо корийџо* (Заградиње), *Бјеганџе корийџо* (у Бјегану брду код Главске), *Љељен-корийџо* (архаичан лик назива дивљачи, које нема у овом крају, Увјећа и Љекова). По таквим каменицама су, вјероватно, названи и локалитети на којим су се оне налазиле: *Црнџа корийџа* (подручје између Бобовишта и Баонина), *Покривенџо корийџо* (вала код Главске), *Куново корийџо* (пут у Главској), *Горње* и *Доње корийџо* (вртаче у Сливници), а одредбена ријеч у орониму *Ўџла корийџа* (Дужи) сасвим је непрозирна. Овај општи хидроним се у помјереном значењу јавља и без детерминатора: *Корийџо* (пашњак у Главској), *Корийџа* (брдо код Љекове).

Хидроним *Вџденџа јџма* (Дужи) упућује на дубину великог резервоара кишнице у камену, за који је везано предање о жени која је,

идући ноћу, зубљом запалила вука, а он, да би се спасио ватре, скочио у воду, гдје су га ујутру нашли удављена и осмуђена.

1.3.3. Понекад се вишечлани хидроними универбизују испуштањем општег члана: *Плѣшара* (плитке каменице у Љубову, Заградињу, Голој Главици), *Двѡгрла* (двје каменице спојене уским грлом, Главска и Заградиње), *Прѡцијѣй* (Заградиње) и *Прѣћейови* (Зачула) такође су названи по облику. Ова последња каменица назива се и *Мѡчила*, а мјештани не памте кад се код њих гајио и мочио лан, али им служи за одлагање одјеће њихових покојника.

Хидроним *Пијавице* се односи на природни резервоар велике запремине у стијењу између шумских села Ораха и Церовца. Из више пукотина у мркијенти, дугачких и до двадесетак метара, кишница се слијева у средишњи базен. Један од тих рукаваца зове се *Чѣсѣй ѣѣја-вица*; ваљда је био намијењен људима за пиће. Нејасна је мотивација хидронима: да ли су ту живјеле пијавице или су дугачки рукавци подсјећали на те животиње, на што упућује име наведеног рукавца. Метафоричког су поријекла и имена каменица *Кѡбѡ* (Биоград) и *Кѡбли* (Дужи).

Каменице у Љубову се називају и хидронимом блиског значења — *Локвѡњићи*.

1.3.4. На Зупцима се вода доскора добијала и топљењем снијега. У околним планинама постоји више омањих положитијих јама са већим отворима, које се називају општим хидронимима *снијѣжнѣ јѡме* или *снијѣжнице* и *ледѣнице*. У те јаме се зими убацивао снијег, а љети вадио и топио на сунцу или ватри. Такође доскора, до масовне појаве расхладних уређаја, из леденица се вадио лед и ноћу одгонио угоститељима у Дубровнику, Требињу и Херцег-Новом. Продаја леда је стара дјелатност и потврђена је, према расположивим подацима, већ 1712, када се спомиње један Зубац који догони лед у Дубровник (Хајдархоѣић, 180/519). Познатије такве јаме су: *Снијѣжница* у планини Јастребици, *Кѡбиља* и *Рѡѣкуша* код Коњског, посљедња названа по мјештанима Ратковићима, затим *Вѣдушкѡ* и *Врѡњскѡ јѡма* у Бијелој гори. Загонетни су детерминатори ова два хидронима јер су идентични са ктетицима двају удаљених топонима у билећкој околини — *Вѣдуша* и *Врѡњскѡ*. Нису ли Видушани и Врањштаци, који су били познати по изнајмљивању снаге своје и својих коња у јужнијим крајевима, из тих јама извлачили лед и одгонили у околна градска насеља? Данашњи Зупци, или Зупчани, како се у новије вријеме говори, ништа о том не знају.

1.3.5. Настанак већег броја микропонима на крашком земљишту мотивисан је присуством воде, за коју мјештани знају („задржава

воду“ послје кише) или уопште не знају. Готово у атару сваког села има неки *Мѡкрѣ дѡ* или *Мѡкра дѡлина* и *Пѡнор*. Док становници једног села вртачу на граници свог атара називају *Мѡкрѣ дѡ* (Биоград), за њихове сусједе је то *Мѡчѡјнѡ дѡлина* (Волујац). Једна оцједита обрадљива подзида зове се *Мѡчва* (Сливница), а вртача у сусједном селу је *Мѡчвица* (Љекова). Ороним *Вѡдени кѡк* (Дужи) добио је име по сусједној Воденој јами. *Бѡре* су заиста подводно земљиште у пољу код Волујца, а *Пѡниквице* њиве испод Бихова гдје вода понире.

2.0. *Вјешѡачке акумулације*

Занемарљиви природни ресурси воде, изузев Требишњице и њених вирова, од давнина су приморавали становништво да на разне начине акумулира оборине и чува их за сушни период. Најзначајније акумулације су биле локве, али су и пучеви били од знатне користи. У новије вријеме, масовна изградња цистерни, а у најновије и водовода, постепено је обезвређивала старије акумулације, па су данас препуштене немилосрдном зубу времена и забораву.

2.1.0. Локве су љевкаста удубљења у непропусном земљишту, степенасто обзидана крупним камењем и са степеништем које се спушта до дна. Обично су кружног или елипсастог облика, промјера и преко 10 метара и задржавају воду краће или дуже вријеме. Заједничко су власништво једног или више насеља и лоциране на непорозном тлу, без обзира на то да ли је то у насељу или ван њега, у удолини или на узвишењу. Као да су управо значајније акумулације више условљавале локацију насеља и стаја неголи обратно. Једне су биле намијењене само за напој стоке, а друге, намијењене за хуману потрошњу, биле су уредније и заштићене од онечишћавања оградом.

2.1.1. Прича се да су Грци градили већину локава, што говори о њиховој старости, а и средњовјековни архивски извори често их спомињу у XV вијеку, називајући их именом или уопштено водом (Тошић, 145/183). Ипак је градња неких од њих упамћена, па чак и доживљена. По предању, Бријес у Бобовиштима правили су Бобовиштани када су одлучили да одустану од припремљене изградње цркве. Забиљежено је и нешто другачије предање о жени без порода која је одлучила да сагради задужбину па препустила сељанима да одаберу цркву или локву (Палавестра, 19). А памти се још да је на самом почетку XX вијека, када је код Срњака, изградњом жељезничке пруге, затрпана локва, поред ње изграђена нова — Ровањица. Чак је и пред II свјетски рат, у Ораху, на мјесту природне локуже Рвеч, изграђена истоимена локва (по старијем запису, Рвеч је био цистерна; Козић, 1196). Али процес затрпавања локава почео је знатно раније, па на многе од њих подсјећају само имена.

2.1.2. Веће вјештачке акумулације кишнице најчешће се именују онимизацијом општих хидронима прасловенског поријекла *лѡква*, *ѡбѡ*, *рѡвѡнъ*, *кѡо*, *ѡишиѡѡ*, затим њиховом деривацијом и детерминацијом. Када се налази у самом селу или када око насеља има само један такав објекат, онда се он именује онимизацијом апелатива — *Лѡква*. Становници других села означавају њихову припадност одговарајућим ктетиком, нпр. *Тулачкѡ лѡква*, *Бијовачкѡ лѡква*, *Тѡлешкѡ лѡква* итд. Припадност се детерминише и другим средствима: *ѡѡлиће-ва/ѡѡићева лѡква* (Вољујац), *Мѡндѡћѡ лѡква* (Лапја, названа по савременом роду), *Грѡндић-лѡква* (Бобовишта, названа по исељеном роду, који је ту живио још почетком XVIII вијека; Хајдархоѡић, 178/478), *Сѡѡјанова лѡква* (Калађурђевићи), *Аѡѡна лѡква* (Зачула), *Бѡбѡлѡ лѡква* (Мионићи, названа по савременом роду), *Дѡлићѡ лѡква* (Локвице, названа по савременом роду), *Кудрѡвѡ лѡква* (Биоград, названа по напуштеном презимену савременог рода), *Влѡшкѡ лѡква* (Рапти). Означавају се и друга обиљежја: величина — *Вѡликѡ лѡква* (Орах), врста земљишта на којем је изграђена — *Гњѡјенѡ лѡква* (Зачула), квалитет воде — *Чѡсѡѡ лѡква* и *Пѡганѡ лѡква* (Хум, једна уз другу, различите намјене).

2.1.3. Имена обично мањих водених акумулација често се изводе из основног апелатива: *Лѡкѡнъ* (Главска, Зачула, Бобовишта), *Лѡкужѡина* (Кремени До), *Лѡквице* (пишталине у Заградињу). И неки микротопоними, па и ојконим *Лѡквице*, изведени из истог општег хидронима, свједоче о вјештачким или, можда, природним акумулацијама воде које су некад ту биле: ораница *Лѡкужѡа* (Бобовишта), *Лѡквиѡина* (Љубово), *Вѡликѡ* и *Мѡлѡ лѡквиѡина* (Главска), *Вѡликѡ* и *Мѡлѡ лѡква* (Љубово, вртаче које иза киша дуже задржавају воду).

2.1.4. Апелативом мушкога рода *ѡбѡ* такође се означава вјештачка акумулација воде. То је понегдје прави синоним хидрониму *лѡква* (љевкасто обзидано удубљење), као што је случај у Раптима, али се њиме обично означава мање удубљење, бунар, пуч и сл. Фреквентнији је у источном дијелу, који није захваћен ареалом *ѡучѡ* (в. 2.2.1). Највише ублова је на Зупцима, и то у подножју Бијеле горе, по чему је и настао ојконим *ѡбли/ѡбла*. То су бунари, ужи при врху, а проширени у дну ради бољег сакупљања пишталине. Онимизацијом општег хидронима означава се водена акумулација у насељу: *ѡбѡ* (Рапти, Пољице, Љубово, Вољујац), а ван села се детерминише: *Рѡјѡ ѡбѡ* (у Рѡјѡ стѡјама, Сливница). Водене акумулације се означавају и изведеницама: *Убѡлац* (Мрњићи), *Ублѡћѡина* (Жељево), а име вртаче *Ублѡница* (Зачула) подсјећа на сакупљање кишнице.

2.1.5. Водене акумулације се само изузетно означавају онимизираним апелативом *ка̑о* и чешће његовим изведеницама, асоцирајући на блатњаву воду. Основни хидроним се јавља само у полусложеници са зоонимским детерминатором — *Вуч-ка̑о*, из *Вуч-ка̑ла* (Биоград), исто као и у имену вртаче *Прч-ка̑о*, из *Прч-ка̑ла* (Бобовишта). Изведени хидроними су: *Ка̑лац* (Главска, Поткрај), *Ка̑чина* (Љекова, Заградиње), *Ка̑лужа* (необзидана локва у Церовцу и мјесто на путу у Сливници гдје се сакупља вода). Чешће се тим изведеницама означавају обрадиве површине: *Ка̑лужа* (Орашје површко, Спарожићи), *Велики̑* и *Мали̑ ка̑лац* (Бобовишта, Спарожићи), *Бијели̑ ка̑лац* (Дужи), *Ба̑бја̑ ка̑чина* и *Павлова̑ ка̑чина* (Љубово), *Трнов̑а̑ ка̑чина* (Главска, вртача у којој се дуже задржава вода). *Ка̑чина* је и узвишење у Љубову.

2.1.6. Изведеницама од глагола *ри̑ти* и превојних степена *рова̑ти*, *рва̑ти* и *рева̑ти* именује се знатан број водених акумулација. Мада се ово лексичко гнијездо односи већином на удубљења која је вода сама издубила или која су вјештачки направљена за другу сврху, ипак се и неколико правих локава назива *Рова̑њ* (Кликовићи, Јушићи, Кутина, Спарожићи), а једна деминутивом *Рова̑њица* (в. 2.1.1). Од свих је најзначајнија зачуоска *Рѣва* (в. 1.1.1), затим орашки *Рѣвеч* (в. 2.1.1). Ипак се много већи број имена из овог гнијезда односи на вртаче: *Рова̑њ* (Бобовишта, Зачула), *Рова̑нчић* (Зачула), *Рова̑нина* (Љекова), *Ривой̑ина*, *Ривина* и *Рива̑њине* (Љубово) итд.

2.1.7. Хидронимом *и̑и̑и̑и̑и̑* и сродним девербалом именују се неке водене акумулације: *Пи̑и̑и̑и̑и̑* (Орах, Срњак, Увјећа) и *Пи̑и̑и̑и̑е̑вине* (двје локвице у Главској). И безводна вртача у Заградињу назива се *Пи̑и̑и̑и̑и̑*.

2.1.8. Онимизацијом још неких општих хидронима и географских термина именоване су поједине локве: *С̑и̑ублени̑к* (Зачула), *С̑и̑удена̑ц* (Богојевић-Село), *Води̑ца* и *Ја̑ма* (Орах).

2.1.9.0. Велики дио имена локава је универбализован испуштањем општег хидронима. Поријекло тих имена је различито: фитонимско, зоонимско, топонимско, метонимијско, квалификативно и оптаивно.

2.1.9.1. Пошто се уз локве готово увијек налази по једно или више великих и старих дрвета, која су била чувана и цијењена ради хладовине, па су неке од њих биле и сеоска зборишта (нпр. *Прѣсло* у Бобовиштима и *Лѡква* у Крњевићима) или култна мјеста (нпр. *Бр̑и̑јес* у Бобовиштима, гдје су приређиване даће), оне су често и именоване по том дрвећу: *Бр̑еси̑ица* (Љубово, помиње се 1469: *Briestica sub Gliubochovo*; Тошић, 24/52), *Бр̑и̑јес* (Бобовишта), *Бу̑ковица* (Богоје-

вић-Село), *Вйсокй дуб* (Талежа), *Дрѣновица* и *Дубје* (Љекова), *Жуковица* (Заградиње, Кликовићи), *Јасѣница* (Славогостићи, Заградиње), *Кошћриковица* (Рупни До), *Орашница* (Кремени До), *Трновац* (Турменти), *Трновача* (Ускопље), *Церовица* (Рупни До, Мионићи), *Цѣрић* (Љубово). Фитонимског поријекла је и *Ржана/Ражана/Рождана*, врло велика локва у истоименом долу у Главској. Варијанта *Рождана* је у вези са предањем да је, некад давно, приликом чишћења локве, при дну нађена људска глава с роговима (Палавестра, 19). И локва *Ржине* (Ђедићи) именована је по истој житарици.

2.1.9.2. Насупрот обиљу хидронима фитонимског поријекла, скроман је фонд имена зоонимског постања: *Кунца* (велика локва у Кутини, пресушила посљедњи пут 1917), *Пожабја* (Заградиње). Име затрпане локве у Сливници *Оровац* прије ће бити зоонимског него фитонимског поријекла, а слично је и са *Брушћицом* (Мрњићи, од *брушћ* 'хрушт').

2.1.9.3. Често је на локву помјерено име локалитета на коме се налази: *Вѣзник* (Турменти, мјесто куда се превозе балвани), *Вуков до* (Коњско), *Дола*, *Ђериница* и *Сйла* (Ускопље), *Плѣча* (Поткрај), *Прѣсло* (Бобовишта), *Равни* (два убла у Жељеву), *Равни до* (Рупни До), *Таљеве кошаре* (Дренови До). Можда би се у ову скупину могла сврстати и *Осеченица* у Церовцу. Од ојконима су изведена имена локава *Љѣковшћница* (Љекова, в. 1.2.1), *Пољшћница* (Пољце), *Чичевац* (Чичево), а и *Осйрожница* (Премишље) је изведена од неког микротопонима, *Сйруга* или слично. И хидроними *Жлйјеб* (Премишље) и *Кањѣн* (Рапти) вјероватно су помјерени са околних локалитета, ако нису метафоричког поријекла, као *Лаћа* (Љубово).

2.1.9.4. По некој особини су именоване локве: *Блйзне* (двје близнакиње у Тулима), *Крйваљ* (Орашје зубачко), *Смрдѣлац* (Зачула), *Смрдѣћа* (Пољце, наводно прозвана по смраду насталом од лешева послје једног окршаја мјештана са Кривошијама). У хидронимима *Добрѣница* (Орах) и *Љѣковица* (Кликовићи) тешко је одлучити шта је пресудније — особина или жеља, па би се могли сврстати и у сљедећу скупину.

2.1.9.5. Једна група сложених имена локава има оптативну мотивацију: *Бизѣрада* (Главска), *Бизѣмила* (Гола Главица) и *Близѣран* (Коњско). Да је у прва два примјера изостављена ликвида, свједоче хидроними *Близѣмила* у Дубљевићима код Невесиња и *Близѣрад* у Требесину изнад Херцег-Новог. Загонетан је други члан сложенице у хидрониму Близуран: *(х)рап*, *рап* или је напросто неком аналогijом *рад* промијењен у *рап*?

У оптативну групу могло би се сврстати и име локве *Вушишница* (Гола Главица), чија је и варијанта *Ушишница* регистрована прије стотинак година (Козић, 1149). У вараждинском кајкавском говору забиљежен је глагол *вушчиши*, чему би у штокавском одговарало *ушишиши* (налази се у глаголу *йриушишиши*) са значењем 'обрадовати се чијем добру или чијој срећи; жељети неком добро или срећу' (Скок III, 551). И мотивација хидронима *Љубишница*, којим се именују локве у Бобовиштима и на Голој Главици, могла би бити оптативна јер у њиховој близини нема микротопонима из којих би он био изведен, попут *Требишњице*, *Пољшнице* и *Љековишнице*. Како је већ напоменуто (в. 2.1.9.4), овим хидронимима би се могли прикључити *Добруница* и *Љековица*.

2.1.9.6. Поријекло имена локава *Ванда* (Јушићи), *Рџмач* (Мрњићи), *Соблина* (Орашје површко) и *Љијач* (Бобовишта) је тамно. Уз *Рџмач*, ген. *Рџнча*, налазе се *Рончани доли*. Хидроним је изведен наставком *-ач* са непостојаним *а*, који се понекад среће у топонимији (нпр. *Црнац*, *Бијелач*, *Борач*, *Бирач*). Једно брдо у оближњој Главској назива се *Рџнач* и има исти наставак. Године 1712. забиљежен је турски метериз *Нротас* негдје уз локву (Скарић, 44), што наводи на помисао да је хидроним изведен од придјева *хром*, попут презимена *Рончевић*. Али опет остаје нејасна мотивација таквог именовања. Прије се овдје јело неко сочиво *рџмац*.

Локва *Лијач* налази се испод истоименог брда. Можда је име у вези са глаголима *лиши* и *лијеваши*. У иначе непоузданом аустријском катастру с почетка XX вијека микротопоним је забиљежен као *Лихаћ*, у коме је суфикс сигурно погрешан, али сугласник *х*, уколико има основа, упућивао би на придјев *лих*.

Уз Соблину постоји и *Сџблин-дџ*, што наводи на закључак да је то деантропонимни присвојни придјев.

2.2.0. Насупрот локвама, заједничким воденим акумулацијама, од старина су прављени и мањи резервоари кишнице, већином у приватном власништву. То су отворена удубљења, приграђена уз какав процијеп или погодну стијену, или кружне јаме, ископане у земљи и обзидане. Називају се обично апелативом романског поријекла *йџ* или турцизмом *бџнар*, а добрим дијелом се означене реалије подударају са значењем хидронима *убо* (в. 2.1.4).

Ареал пучева налази се у јужном дијелу Површи и Шуме, тј. уз Жупу дубровачку. Нема много именованих таквих водених објеката и њихова имена се обично посебно детерминишу: по мјесту — *Пуч на Појлаћу* (Баонине), *Пуч у Клачини* (Бобовишта), *Пуч у Драгомџу* и *Пуч у Бџиш-дџлу* и *Пуч у Рџачкџм дџлу* (Спарожићи); по величини —

Вѣлики ѿѹч и *Мѧли ѿѹч* (Гола Главица); по власништву — *Маслаћев ѿѹч* (Бобовишта, по познатом ханџији Маслаћу). Изузетно су без детерминатора означене значајније акумулације у насељима: *Пѹч*, мања обзидана локва у Доњем Бобовишту, као и истоимена локва у Крајковићима.

2.2.2. Апелатив *бѹнар*, чест назив за мање јаме, већином ископане у земљи, ријетко се онимизира: *Бѹнар* (омања локва у Тулима) и *Бѹнар ѹ Мршићима* (акумулација приграђена при стијени у Кутини).

2.3.0. Још од средњег вијека датира изградња покривених акумулација кишнице на жељеном мјесту и жељене величине. То су цистерне квадарског облика, запремине до сто и више кубних метара, зидане донедавно у малтер од глине, креча и сламе и засвођене тесаним камењем. Зна се да је господар овог подручја на прелазу из XIV у XV вијек кнез Павле Раденовић из Дубровника добављао мајсторе за изградњу тада нарочито цијењених цистерни на свод по грчком начину (Јиречек II, 114). Неке од тих старих цистерни очуване су до данашњег дана и још служе својој сврси. Грађене су обично уз караванске путеве, као што је *Кириџиски ѿѹѹ*, који је водио од Дубровника на Дрину и даље у Србију („на сваки сат ода по једна густријена“), као и на имањима појединих феудалаца. У новије вријеме, пред крај XIX вијека, почела је масовнија изградња таквих акумулација кишнице, а у XX вијеку, примјеном бетона, омогућено је да свако домаћинство има један или више таквих објеката. То је обезвредило дотадашње водене ресурсе, па су они већином напуштани и заборављани.

2.3.1. Цистерне се у југоисточној Херцеговини означавају синонимима романског поријекла *гѹсѿпријѧна* и *чаѿѿрѧа*. Старији је апелатив *гусѿпријѧна*, који се онимизира на цијелом испитиваном подручју, изузев најзападнијег дијела Шуме, али га у новије вријеме са сјеверозапада потискује синоним *чаѿѿрѧа*. (Аутори који не потичу са овог подручја готово редовно погрешно биљеже хидроним без извршене метатезе — *гусѿијѧрна*.)

2.3.2. Старе и уопште јавне цистерне имају устаљена имена. О настанку и номинацији таквих цистерни изнијећемо два предања.

У Сливници, и данас одолијева зубу времена *Роја гѹсѿпријѧна* или *Ројовача*, која „држи воду ко боца“ иако је изграђена прије 300-400 година. Роја, досељеник с Меке Груде код Билеће, изградио је цистерну наспрам старе сеоске цркве и ником није дао воде из ње. Један мјештанин, револтиран тиме, опоганио му се у густријену, а власник му се осветио убиством. Не могавши више живјети међу Сливничанима, Роја је преселио у данашње Роја стаје, гдје су и самр-

ли његови потомци (Палавестра, 17). Тумачећи из неакцентованог записа овај детерминатор, који се јавља и у још неколико сливничких микропонима, познати етимолог је у њему видео остатак европског супстрата (Скок, III, 156).

Мићина густријена, локалитет са цистерном на Иваници уз саму границу према Жупи, названа је по трговцу с Гласинца, који је, одмарајући се на том мјесту, заборавио новчаник. Сјетивши се, сутрадан се вратио и нашао свој новац. Из захвалности, направио је цистерну, чије се име проширило и на околину (Палавестра, 19).

2.3.3. Имена цистерни су настала било детерминацијом апелативних хидронима или деривацијом по неком семантичком обиљежју. Готово у сваком селу има понека густријена означена по мјесту: *гѡрњѧ-дѡњѧ*, по величини: *вѣликѧ-мѧлѧ*, по старости: *сѣѧрѧ-нѡвѧ*, уз школе — *шкѡлскѧ*. Локација се и прецизније детерминише: *Густријена у Неснѧ-дѡлу* (Орашје површко; „Сва је прилика, Турци су је правили.“), *Густријена зѧ Дријѧном* (Бобовишта, уз Кирицки пут), *Густријена у Драчи* (на путу у Зупце), *Чѧѣрња у Ђурин-дѡлу* (Зачула), *Чѧѣрња на Планику* (Срњак) и сл.

Оваква вишечлана имена често се универбизују изједначавајући се са одговарајућим микропонимима: *Ѧн* (Граб), *Ѧнина* (Бобовишта), *Ѧрем* (Талежа), *Бѧиѧа* и *Плѡѧе* (Кутѧна), затим *Ѧсѡѧиѧа* (под Лемовим осојем, Дренови До), *Пѡсѧѧе* (под стајама, Увјеђа). Имена неких цистерни показују да су оне прављене у природним удубљењима, ваљда ради бољег уплитка: *Рѡвѧњ* (Љубово), *Лужина* и *Кѧлаѧ* (Заградиње).

2.3.4. Највећи број имена цистерни мотивисан је њиховом припадношћу. Поред већ описаних (в. 2.3.2), то су: *Лѧмова густријена* (Дренови До), *Густријена Кокѡљѧ* (Биоград, названа по савременом роду), *Мијѧјловиѧа* (Талежа), *Мијѧјлова чѧѣрња* (Завала), *Рѧѡвача* и *Сѧлкова густријена* (Главска), *Чѣѧкова густријена* (Тули), *Бевѧнуша* (Орах, забиљежена и као *Бехмануша*; Козић, 1196), *Ѧлиѧѧиѧа густријена* (Бихови), *Кѧура* (тј. каурска, Турменти), *Ѧѧѧуша* (Коњско, названа по савременом требињском муслиманском роду) и сл.

У Волујцу, на одморишту под великим храстовима уз Кирицки пут, налази се цистерна *Ледѧѧаѧ*, названа, по предању, по Ледѧѧѧићу, трговцу из Гацка, који ју је правио. А могло би бити и обратно, тј. да је прво густријена названа општим хидронимом, па по њој онда тај крамар. У истом селу, уз исти пут, налази се такође стара цистерна *Чѧушевиѧа*, названа вјероватно по легендарном Чаушу Кустурици, који је живио у овом селу у XVII вијеку. И трећа стара цистерна у

дални господари су били готово искључиво муслимани, па се њима често приписује власништво старих цистерни, док су само по једна локва и каменица именоване муслиманским детерминаторима. Хришћански трагови у именима цистерни односе се углавном на имућне крамаре, организаторе караванског саобраћаја, које народ назива трговцима а којима су, уз кирицијске путеве, биле неопходне довољне количине воде. Извјестан број турцизама помјерен је са околних локалитета на водене објекте (нпр. цистерне *Ан*, *Анина*, *Арем*, *Башча*, *Паланка*).

Веома се ријетко хидроними односе на етничку припадност: *Влашкѝ лѝква* и *Каѝра*.

3.3. Извјестан удио у хидронимији има и митологија, јер је становништво било опсједнуто мистеријом вода, уколико оскуднијих, утолико драгоцјенијих.

Уочава се и занимљив модел номинације вјештачких акумулација кишнице помоћу адвербијално-адјективних сложеница са првим чланом *близу* (*Бизѝрада*, *Бизѝмила*, *Близѝран*), познат и у сусједним крајевима.

Имена значајнијих водених акумулација обично се преносе и на околну земљиште, али није риједак ни обрнут смјер, нарочито када су у питању безначајнији водени ресурси.

ЦИТИРАНИ ИЗВОРИ

Лиречек	К. Лиречек, Ј. Радонић, <i>Истѝорија Срба, II књига</i> , Београд 1978.
Козић	<i>Шума, Површ и Зуйци у Херцеговини од Обрена Ђурића-Козића</i> , Српски етнографски зборник, књ. V, Београд 1903.
Палавестра	V. Palavestra, <i>Istorijska narodna predanja i toponomastika u trebinjskoj Površi</i> . Glasnik Zemaljskog muzeja (E) n. s. XXXII, Sarajevo 1977.
Скарић	В. Скарић, <i>Требиње у 18 вијеку</i> . Гласник Земаљског музеја, XLV, Сарајево 1933.
Скок	P. Skok, <i>Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika</i> , I–III, Zagreb 1971.
Тошић	Ђ. Тошић, <i>Требињска обласѝ у средњем вијеку</i> , Београд 1998.
Хајдархоѝић	Н. Hajdarhodžić, <i>Hercegovačke porodice u XVIII vijeku, I dio, od 1700. do 1714</i> . Glasnik Zemaljskog muzeja (E) n. s. XXXII, Sarajevo 1977.